

УДК 34.03:349.6(470)"18/19"-1
DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.137>

М. В. Юркевич

голова

Господарського суду Львівської області
orcid.org/0000-0001-5976-9525

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЛІСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ В ПЕРІОД ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Розглянуто особливості юридичної відповідальності за порушення лісового законодавства в Російській імперії в період із другої половини ХІХ ст. – на початку ХХ ст. Період другої половини ХІХ – початку ХХ ст. визначальний у розвитку імперського законодавства, оскільки тоді було ухвалено значну кількість нормативно-правових актів, зокрема й тих, що регулювали лісоохоронну сферу. Встановлено, що лісові ресурси на українських землях були різними за своїм складом, до того ж спостерігалася тенденція до їх погіршення. Здебільшого політика російської влади до українських лісів мала колоніальний характер. Доведено, що на українських землях діяло російське імперське законодавство, особливістю якого була наявність значної кількості нормативно-правових актів, присвячених юридичній відповідальності за порушення лісового законодавства. Розглянуто основні положення нормативно-правових актів, що регулювали питання притягнення до відповідальності за лісопорушення, зокрема Статут про ліси (1842 р., 1876 р., 1905 р.), Кримінальне уложення 1903 р., «Положення про збереження лісів» 1888 р., Устав про покарання, що накладаються мировими судьями 1885 р. та інші.

Наголошено на тому, що, незважаючи на значні досягнення в кодифікації лісоохоронних норм, імперське лісове законодавство не враховувало природних особливостей українських лісів. Детально досліджено положення Статуту про ліси в редакції 1905 р. Розгляд правопорушень, які ввійшли до змісту цього кодифікованого акта, поділено на групи: 1) перерубка казенного лісу більш ніж 10 дерев на кожних 100 стволів (ст. 762); 2) заготівля лісових виробів у казенних лісах у кількості більш ніж 10 на кожних 100 одиниць (ст. 763); 3) продаж лісу, отриманого від держави безплатно (ст. 764); 4) продаж казенного лісу, який був призначений на використання як сировина на підприємствах (ст. 769); 5) продаж лісу чи лісоматеріалів, отриманих у селянських лісах, із порушенням правил стосовно вимог продажу лісу (ст. 777). У цьому ж розділі ст. 671 регламентувала, що в разі порушення лісового законодавства винні підлягали покаранню згідно з пунктами Уложення про покарання 1885 р., а також Статутом про покарання, що накладаються мировими судьями 1864 р. Зі свого боку, ст. 672 встановлювала відповідальність у вигляді штрафів за рубку лісу в обсягах, що перевищують вказані значення в лісорубному білеті.

Ключові слова: лісове законодавство, юридична відповідальність, Російська імперія, українські ліси, Статут про ліси, рубка лісу, нормативно-правовий акт.

Yurkevych M. V. LEGAL RESPONSIBILITY FOR THE VIOLATION OF FORESTRY LAW IN THE RUSSIAN EMPIRE IN THE LATTER HALF OF THE 19TH – THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

The peculiarities of the legal responsibility for the breakdown of the foil legislation in the Russian Empire in the period from the other half of the 19th century were revealed – ear of 20th century The period of the other half of the 19th – the ear of the 20th century is decisive in the development of imperial legislation, although the number of normative legal acts was adopted, among which they quietly regulated the sphere of protection. It was established that the resources on the Ukrainian lands were growing at their warehouse, and the tendency was discouraged until it was destroyed. In most of the populations, the policy of the Russian government before the Ukrainian leaders was of a colonial nature. It was reported that on the Ukrainian lands the Russian imperial legislation was in progress, especially of which there was a significant number of normative legal acts, assigned to legal promises for the violation of legislation. The main provisions of the normative legal acts were outlined, and the nutritional attraction was regulated to the extent of the fall, the fall, the Statute on the forest (1842, 1876, 1905), Criminality, the regulation of 1903, Charter about punishment that imposed by magistrates 1885 p. that in.

It was emphasized that, given the significant achievements in the codification of forest protection norms, the imperial forest legislation did not take into account the natural features of Ukrainian forests. A detailed update of the provisions of the Statute on Forests at the editorial office 1905 p. The examination of the right-handed persons, who have gone to the wicked codified act, was subdivided into groups: 1) the cutting of a state-owned forest for more than 10 trees on 100 skin trunks (Art. 762); 2) procurement of forest products in state-owned forests from a few, more than 10 per skin 100 units (Art. 763); 3) sale of forest received from the state free of charge (Art. 764); 4) sale of state forest, which was intended for use as raw material in enterprises (Art. 769); 5) sale of the forest from the list of materials, which were taken away from the peasant forests, due to the broken rules, the sale of the forest was 100% (Art. 777). At in the same section of Art. 671 regulated that in the breakdown of the fool's legislation, the winners were guilty of the paragraphs of the Code of Laws about punishment in 1885, as well as the Statute on punishment, which should be imposed by the magistrates of 1864 r. For its part, Art. 672 established liability of the fines for cutting the timber in the form of liabilities, so that the specified values in the lumber bill were transferred.

Key words: forestry law, legal responsibility, Russian Empire, Ukrainian forests, Statute on the forests, felling of forest, normative legal act.

Актуальність теми дослідження. З початку ХVІІІ ст. починається новий етап розвитку української державності, пов'язаний із переходом частини українських земель під протекторат

Росії, що зумовило поширення дії імперського законодавства на цих територіях. Період другої половини ХІХ – початку ХХ ст. – визначальний у розвитку імперського законодавства, оскільки

тоді було ухвалено значну кількість нормативно-правових актів, зокрема й тих, що регулювали лісоохоронну сферу. Потрібно зазначити, що лісові ресурси на українських землях були різними за своїм складом, до того ж спостерігалася тенденція до їх погіршення. Як зазначають дослідники лісоохоронної справи, у середині XIX ст. площа, зайнята цим природним ресурсом, була в кілька разів більша, ніж та яку вони займають сьогодні. Такий стан речей пов'язаний із кризовим станом цього природного ресурсу, що потребує аналізу попередніх етапів розвитку законодавства, норм юридичної відповідальності за лісопорушення [1].

Метою статті є розгляд особливостей юридичної відповідальності за порушення лісового законодавства в Російській імперії в період із другої половини XIX ст. – на початку XX ст.

Виклад матеріалів дослідження потрібно розпочати з характеристики лісового фонду в дев'яти українських губерніях, які входили до складу Російської імперії. Як вказує відомий український політичний діяч, лісівник за освітою М.Ю. Шаповал, основна частина лісів перебуває у власності: приблизно 65 % – у власності поміщиків, 20 % належало російській владі, 10 % – церквам, монастирям, 5 % – селянам [2, с. 20]. Учений звертає увагу на те, що багато поміщицьких лісів була в задовільному стані, а їхні власники отримували нагороди від російського уряду. Водночас здебільшого політика російської влади до українських лісів мала колоніальний характер, який призвів до їх масового знищення. Цілком зрозуміло, що на українських землях діяло російське імперське законодавство, особливістю якого була наявність значної кількості нормативно-правових актів, присвячених юридичній відповідальності за порушення лісового законодавства.

Одним із перших таких актів був ухвалений у 1842 р. Статут про ліси, який закріпив порядок користування різними категоріями лісових масивів, систему управління й контролю за використанням лісових ресурсів, встановив кримінальну відповідальність за лісопорушення та систему штрафів і такі правопорушення. Статут складався з п'яти глав, іменованих книгами. У вступній частині регламентувався поділ лісів на державні (казенні) та приватні. До державних лісів належали лісові масиви, які перебували в розпорядженні Міністерства державного майна, військового відомства, кабінетні ліси та ліси імператорської родини. Згідно із ст. 213, створювалася лісова сторожа, на яку покладался обов'язок охорони та захисту лісів від незаконних рубок і притягнення до відповідальності лісопорушників. Закон регламентував обов'язки помічників лісовиків: 1) охороняти ввірені їм лісові масиви від самовільних порубок і пожеж; 2) вживати заходів щодо припинення самовільних порубок і лісових

пожеж із донесенням про те сільському старості для подальших з його боку розпоряджень; 3) спостерігати, щоб селяни в державних лісах проводили рубки й виконували правила. Нагляд за виконанням правил захисту від пожеж покладался на пожежних старост, які призначались із місцевих жителів та отримували платню від держави. Згідно із ст. 644 селяни, які збиралися підпалити траву, коріння, стерню, мали повідомити про це пожежного старосту.

Норми юридичної відповідальності за порушення лісового законодавства увійшли до змісту Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. Зокрема, за незаконну рубку казенного (державного) лісу встановлювалося покарання згідно із ст. ст. 941–952, у змісті яких закріплювалися такі склади злочинів, як: незаконна порубка лісу; рубка лісу в більшій кількості, ніж вказано в лісорубному квитку; незаконна рубка без лісорубного квитка та інші. Як покарання ці норми передбачали грошові штрафи, розмір яких залежав від складу злочину, а також компенсацію вартості незаконно зрубаного лісу. Згідно із ст. 944, якщо самовільні порубники казенного лісу на першу вимогу лісової варти не припиняли своїх дій або під час затримання чинили опір, як заходи кримінального покарання застосовувалися міри покарання у вигляді биття різками, передачі до робочого будинку, виправних арештантських рот.

Наступна група – ст. 954 і ст. 955 – передбачала покарання за самовільний випас худоби в лісах. Зокрема, відповідно до ст. 955 пастух, який пас худобу в казенних і приватних лісах без відома власника лісу, підлягав покаранню різками в кількості від 10 до 15 ударів, а в разі, якщо винуватець не підлягав тілесним покаранням, то піддавався арешту на строк від 3 до 7 днів. Імперське законодавство встановлювало штрафи, згідно із ст. 958, за встановлення вуликів у казенних лісах без відповідного дозволу. Згідно зі ст. ст. 959–961 вводилися штрафні санкції щодо осіб, які самовільно ставили в лісах печі для отримання смоли, дьогтю, поташу, деревного вугілля або вапна. На додаток до цього ст. ст. 962–966 встановлювали штрафи за несвоєчасне вивезення зрубаного лісу, не очищення місць рубок і порушення правил їх проведення.

Враховуючи важливість корабельного лісу, який використовувався під час будівництва флоту, до Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. увійшла ст. 976, яка за порубку чи крадіжку таких лісів передбачала такі покарання. Санкції, закладені в ч. 1 цієї статті, передбачали позбавлення всіх прав і заслання в одну з віддалених губерній, а також тримання під вартою терміном від 3 до 6 місяців. У разі, якщо винний не звільнявся від тілесних покарань, то його віддавали в робочий будинок на строк від 6 місяців до одного року. Як вказувалося в ч. 2 ст. 976,

під час викрадання або незаконної рубки лісу, скоєної вдруге, винні підлягали позбавленню всіх прав, заслання в Тобольську губернію, і якщо вони не звільнялися від тілесних покарань, то присуджувалися до покарань різками й передавалися до виправних арештантських рот на термін від одного до двох років.

Значні зміни в лісоохоронному законодавстві відбулися після приходу до влади Олександра II, який провів у країні низку реформ. Зокрема, у цей період було ухвалено дві редакції Статуту про ліси 1857 і 1876 рр.; проведено Селянську реформу 1861 р., яка скасувала кріпосне право; реформу системи управління, судів та військову реформу; ухвалено дві редакції Уложення про покарання кримінальні та виправні 1866 і 1885 рр., а також «Статут про покарання, що накладаються мировими суддями» 1864 р.

Зокрема, до змісту Статуту про ліси 1857 р. ввійшла книга «О взысканиях и казаниях за нарушения лесных законов», яка складалася з двох розділів. У першому з них містилися матеріальні норми щодо відповідальності за лісові правопорушення, а у другому – процесуальні норми, які регламентували здійснення судочинства в цих справах. Як вказує В.О. Шишкін, систематизація інституту відповідальності за лісопорушення була побудована переважно на систематизації лісів залежно від виду власності, у якій вони перебували, а також від їхнього цільового використання [3, с. 157].

Юридична відповідальність за лісопорушення регламентувалася у: ст. 750 за перерубку лісу; ст. 753 – за втрату лісорубного квитка; ст. 755 – за видобування в казенних лісах смоли, дьогтю, поташу, деревного вугілля, лика; ст. 756 – наявність неклеймених дерев. Чинне в той період законодавство передбачало відповідальність за порушення правил вивозу лісу (ст. 775), у якому вказувалося, що в разі відсутності документів на такий ліс власник мав заплатити штраф залежно від виду деревини та її розміру. З метою підвищення контролю за станом лісів ст. 928 забороняла поселянам їздити без дозволу в казенних лісах, а за порушення цих норм винні особи мали сплатити штраф лісовому відомству. Комплекс заходів із протидії лісовим пожежам у Статуті про ліси 1857 р. регламентувався ст. 930, а на лісівників покладалася обов'язок викопування рову та створення протипожежних меж.

До змісту Статуту 1864 р. «Про покарання, які накладаються мировими суддями» ввійшла ст. 155, яка передбачала відповідальність за викрадення з лісу дерев, самовільну порубку в лісах, проведену без вивезення зрубаних дерев, за що на винних у перший раз покладалася конфіскація викраденого або самовільно зрубаного лісу, а за вдруге скоєне правопорушення передбачали-

ся конфіскація та грошовий штраф, який становив подвійну вартість викраденого або самовільно зрубаного лісу. У третій та наступний рази за такі правопорушення передбачалося грошове стягнення та ув'язнення на строк від одного до шести місяців. Імперське законодавство передбачало збільшення розміру санкцій у разі, якщо: 1) особи вчинили крадіжку або незаконну рубку, використовуючи різні технічні пристосування й засоби; 2) винні особи відмовилися повідомити своє ім'я або видали себе за іншу особу; 3) викрадення або порубку вчинено групою осіб; 4) злочин було скоєно з корисливих мотивів; 5) злочин був скоєний уночі; 6) було вирвано з коренем насінневі або штучно посаджені дерева. Як зазначено у ст. 168, за самовільні порубки лісу встановлювалися покарання в разі: 1) розчищення чужих лісових угідь, розсадників без належного дозволу; 2) нанесення в чужому лісі насічок для добування смоли або соку. Зі свого боку, ст. 167 передбачала покарання за злісну непокору без насильства, яке було вчинено лісовим чиновником або сторожею під час самовільної порубки лісів, у вигляді грошового штрафу й арешту строком до одного місяця.

У 1876 р. набула чинності нова редакція Статуту про ліси, який складався з п'яти книг і 733 статей. Питанням юридичної відповідальності за лісопорушення була присвячена книга V «О взысканиях и наказаниях за преступления и проступки по лесной части». Зокрема, до лісопорушень належали: самовільні порубки (ст. 575); знищення лісів (ст. 579); невиконання заходів з охорони цього природного ресурсу від пожеж (ст. 582). Охорона лісів покладалася на губернських і місцевих лісничих, лісову сторожу та пожежних старост. Як вказувалося у ст. 599, гасінням пожежі мали керувати лісовий чиновник і становий пристав, на яких покладалася обов'язок організації та проведення протипожежних заходів. В усіх випадках знищення лісу проводилося розслідування, а за завдання збитків, відповідно до ст. 578, винні особи мали їх компенсувати. Як вказує Е.С. Новосардова, Статут про ліси 1876 р. відрізнявся систематизацією покарань, з тексту було видалено занадто деталізовані правила, а також була спрощена процедура притягнення лісопорушників до відповідальності [4, с. 16].

Наступний історичний період характеризувався проведенням значного обсягу кодифікаційних робіт із метою підготовки нового Кримінального Уложення. Для розв'язання цього питання Олександр II доручив міністру юстиції Д.М. Набокову підготувати план і сформувавши редакційну комісію, до складу якої ввійшли відомі юристи – професори М.С. Таганцев, І.Я. Фойницький, М.А. Неклюдов, В.К. Случевський. Враховуючи складність цього завдання, було вирішено підготувати нову редакцію Уставу про покарання, що накладаються мировими суддями 1885 р. До змі-

сту цього нормативно-правового акта ввійшли: ст. 154, яка встановлювала відповідальність за крадіжку лісу та інших матеріалів; ст. 155 – за крадіжку з лісу дерев і самовільну порубку; ст. 159 – за купівлю завідомо вкраденого чи самовільного зрубаного лісу; ст. 161 – за самовільний вивіз лісу без дозволу лісівника; ст. 165 – за порушення правил отримання та використання лісового квитка.

У цей історичний період у Російській імперії почався розвиток капіталізму, тому з метою отримання доходів поміщики почали масово продавати свої лісові угіддя чи проводити в них нічим необмежені рубки. Одночасно з цим селяни, які мали незначні лісові наділи, також почали проводити таку діяльність. У результаті таких дій було вирублено сотні тисяч гектарів високоякісного лісу, що призвело до зменшення врожаїв сільськогосподарських культур та обміління рік. Як вказує Е.Г. Істоміна, для розв'язання цього завдання міністр держмайна Російської імперії П.А. Валуєв надав до Ради міністрів проєкт нормативно-правового акта, спрямованого на захист лісів і проведення лісовідновлювальних робіт [5, с. 44]. Після досить складних перемовин між комісією та різними відомствами 4 квітня 1888 р. було ухвалено «Положення про збереження лісів», яке складалося з восьми розділів. Зокрема, згідно зі ст. 1 вводилася категорія захисних лісів, до яких належали ліси, які: 1) захищають морське узбережжя, річки, канали, водосховища; 2) стримують піски та зсуви ґрунту; 3) ростуть на горах, схилах і захищають землі. Нормативний документ поділяв ліси на дві категорії: захисні та незахисні. У захисних лісах встановлювався особливий режим і заборонялися будь-які рубки. На всі види робіт у таких лісах потребувався дозвіл губернського Лісоохоронного комітету. Головою цього органу, як і майже всіх колегіальних органів галузевого губернського управління, був губернатор, а до його складу входили губернський представник дворянства, представники власників лісів, губернський скарбник і лісничий. У незахисних лісах заборонялись суцільні порубки, а всі інші роботи здійснювалися з дозволу Лісоохоронного комітету. Закон встановлював таку організаційну структуру управління: 1) лісничий, кондуктори; 2) об'їждчики; 3) лісова сторожа. Інтерес викликає та обставина, що ліси, які визнавалися захисними, звільнялися від сплати будь-яких зборів, а під час проведення посадок нового лісу могли отримати від держави гроші на компенсацію своїх витрат.

Згідно з п. 1 ст. 4 «Положення про збереження лісів», за порушення встановлених планів рубок і за переведення лісових площ до іншого виду угідь передбачалося накладання штрафу, конфіскація незаконно зрубленого лісу та сплата лісових такс Міністерству держмайна. Як указувалося в п. 2 ст. 4, за переведення лісових земель

до іншого виду угідь у захисних лісах на винних осіб накладався штраф розміром 5 руб. за кожних сто квадратних сажень розчищеної площі. Нормативно-правовий акт забороняв, згідно з п. 4, випас худоби в лісі, а також проведення побічних користувань, за що на винних осіб покладался штраф у розмірі до 10 рублів. Як зазначає відомий дореволюційний науковець С. Ведров, автори «Положення про збереження лісів» використовували під час підготовки його змісту французький закон 1875 р., згідно з яким усі ліси поділялися на дві категорії, у першій з яких діяла жорстка система заборон, а в другій державний контроль зводився до мінімуму [6, с. 34].

На початку ХХ століття в Російській імперії був підготовлений новий кримінальний кодекс – Кримінальне уложення 1903 р., яке підписав Микола II, але чинності набрали тільки окремі його розділи. Зокрема, ст. 624 цього документа передбачалося притягнення до відповідальності за самовільну порубку, викрадення лісу та накладання покарання: у перший раз – грошовий штраф не більш ніж 100 руб.; удруге – до закінчення двох років із дня відбуття покарання за попереднє таке ж діяння – арешт на строк не більш ніж три місяці; якщо воно учинено втретє або більше разів і в разі до закінчення двох років із дня відбуття покарання за попереднє таке ж діяння, передбачалося ув'язнення на строк до шести місяців. У разі, якщо самовільна порубка або крадіжка лісу була проведена кількома особами вночі або в лісі, галях або ділянках, які мали категорію захисних або штучно розведених лісів чи масивів, обнесених канавою або огорожею, або якщо було зрубано насінневе дерево, то передбачалося покарання у вигляді арешту строком до трьох місяців. На додаток до цього покаранню підлягали не тільки безпосередні учасники злочину, але й підбурювачі та пособники, тобто ті, що надали транспортний засіб або які повідомили про наявність цінного лісу, або які обіцяли допомогу в його реалізації. Зі свого боку, згідно з ст. 626 особи, винні у придбанні, зберіганні або приховуванні лісу для збуту, лісових виробів із матеріалів, здобутих злочинним шляхом, каралися грошовим штрафом до 100 руб.

У 1905 р. було ухвалено нову редакцію Статуту про ліси, що являв собою значний за обсягом документ і складався із шести книг, 47 глав і 815 статей. Відповідальність за порушення лісового законодавства знайшла відображення у книзі VI «О взысканіяхъ и наказаніяхъ за нарушение леснихъ законовъ и о порядке производства дель о преступленіяхъ и проступкахъ по лесной части», яка систематизована на рис. 1.

Розгляд правопорушень, які ввійшли до змісту цього кодифікованого акта, дає змогу розділити їх на групи: 1) перерубка казенного лісу більш ніж 10 дерев на кожних 100 стволів (ст. 762); 2) заго-

Рис. 1. Види лісопорушень згідно зі Статутом про ліси 1905 р.

тівля лісових виробів у казенних лісах у кількості більш ніж 10 на кожних 100 одиниць (ст. 763); 3) продаж лісу, отриманого від держави безплатно (ст. 764); 4) продаж казенного лісу, який був призначений на використання як сировина на підприємствах (ст. 769); 5) продаж лісу чи лісоматеріалів, отриманих у селянських лісах, із порушенням правил стосовно вимог продажу лісу (ст. 777). У цьому ж розділі ст. 671 регламентувала, що в разі порушення лісового законодавства, винні підлягали покаранню згідно з пунктами Уложення про покарання 1885 р., а також зі Статутом про покарання, що накладаються мировими суддями 1864 р. Зі свого боку, ст. 672 встановлювала відповідальність у вигляді штрафів за рубку лісу в обсягах, що перевищують вказані значення в лісорубному квитку. За рубку щоглових та інших заборонених дерев, скоєну багаторазово, ст. 155 Статуту передбачалася відповідальність у вигляді ув'язнення на строк від одного до шести місяців. У ст. 768 вказувалося, що у випадках рубки в казенних і заводських лісах в обсягах більших, ніж вказано в дозволі заводської контори, на винну особу накладається штраф. Значна увага у Статуті про ліси 1905 р. приділялася боротьбі з лісовими пожежами й нормам відповідальності за порушення протипожежних правил.

Відповідно до процесуальних норм, які регламентували здійснення судочинства в цих справах, згідно з приписами ст. 791 Статуту про ліси 1905 р., розгляд таких справ, передбачених ст. ст. 762–764, 769, 777 та 779, здійснювався управліннями казенними лісами шляхом накладання штрафів, передбачених ст. 762, а з метою їх стягнення справи передавалися до поліції. Важливість цього кодифікованого акта була пов'язана з тим, що в ньому, як вказує М.О. Тяпкін та Е.В. Демчик, чітко регламентувалася суб'єктивна сторона кримінального злочину у вигляді самовільної порубки лісу [7, с. 148]. Такий підхід збігається із сучасною доктриною кримінально-правової характеристики самовільної порубки лісу, яка як основну ознаку такої протиправної поведінки передбачає наявність активної поведінки винної особи, що мала прояв у формі конкретної дії.

Висновки. Загалом, дореволюційне лісове законодавство характеризувалося чітким встановленням складом правопорушень, детально регламентувало відповідальність за такі дії та передбачало обов'язок обвинуваченої особи відшкодувати збиток, розрахований за спеціальними таксами.

У цей період було ухвалено важливі нормативно-правові акти, що регулювали питання притягнення до відповідальності за лісопорушення, зокрема Статут про ліси (1842 р., 1876 р., 1905 р.), Кримінальне уложення 1903 р., «Положення про збереження лісів» 1888 р., Устав про покарання, що накладаються мировими суддями 1885 р. та інші. Незважаючи на значні досягнення в кодифікації лісоохоронних норм, імперське лісове законодавство не враховувало природних особливостей українських лісів, водночас усі статuti про ліси передбачали відмінності в лісокористуванні та управлінні лісами, наприклад, Курлянської губернії, Царства польського, Донського війська, Забайкальських територій тощо. Це призвело до хижацького використання лісового фонду в дев'яти українських губерніях та знищення багатьох лісових масивів.

Література

1. Природа и население Слободской Украины. Харьковская губерния : Краеведческое пособие / сост.: А.С. Федоровский, Д.К. Педаев и др. Харьков : [б.и.], 1918.
2. Шаповал М.Ю. Лісова справа на Україні (до аграрного питання). Вовча : Друкарня Каси Дрібного Кредиту, 1918. 48 с.
3. Шишкин В.А. Особенности закрепления норм об ответственности за лесонарушения в «Уставе Лесном» (ч. 1 т. VIII «Свода законов Российской империи»). *Гуманитарные и юридические исследования*. 2017. № 4. С. 156–162.
4. Новосардова Э.С. Кодификация лесного законодательства России в XIX в. *Общество и право*. 2009. № 4. С. 13–17.
5. Истомина Э.Г. Лесоохрнительная политика России в XVIII – в начале XX века. *Отечественная история*. 1994. № 4. С. 34–51.
6. Ведров С.В. О лесоохранении по русскому праву. Санкт-Петербург : Тип. В. Безобразова и Ко, 1878. 232 с.
7. Тяпкин М.О., Демчик Е.В. Характеристика самовольной порубки леса в исторической ретроспективе. *Исторические науки и археология*. 2017. С. 145–152.